

KRSNI KONTEKST INVESTITURE »SINOVA I KĆERI SAVEZA« KOD AFRATE SIRIJCA

Prilog o krsnoj praksi u drevnoj Crkvi u Siriji

Zdenko Tomislav TENŠEK, Zagreb

Sažetak

Afrata Sirijac jedan je od prvih velikih otaca sirijske Crkve. Naročito privlači našu pozornost i povjerenje poradi semitske tradicije u tumačenju Svetoga pisma kao i po svjedočanstvima o liturgijskom i asketskom životu u Siriji u IV. stoljeću. Nikakav utjecaj na njega nije imala grčka filozofija. Svjedočanstva Afratina glede asketizma bilježe postojanje asketskih zajednica zvanih Sinovi i kćeri saveza, od kojih jednu skupinu čine djevice obaju spolova, koje Afrata naziva *betülô(tô)* a drugu oženjeni koji su odlučili odreći se živjeti bračnim životom, a naš ih autor naziva *qadišô(tô)*, tj. sveti. Zajedničko ime obiju grupa jest *ihidôjê*, što znači sami ili samotnici, termin koji označuje onoga koji živi bez žene ili muškarca. Hebrejski termin yahid koji nalazimo u Bibliji ima isto značenje. Nazivlje Sinovi i kćeri saveza susrećemo i u kumranskim spisima. Asketi koje opisuje naš autor žive u svijetu, usred kršćanskog puka, stanuju u obiteljskim domovima, posvećuju se apostolskom djelovanju u mjesnoj Crkvi, a uključeni su i u misionarsko nastojanje kao putujući propovjednici. Službeno uključivanje ovih vjernika u asketski život po evanđeoskom radikalizmu usko je naslonjeno na sakrament krsta, toliko da će život u djevičanstvu i u uzdržljivosti biti shvaćen kao poželjni uvjet, naravna posljedica i potvrda krsne obveze.

Ključne riječi: Sinovi i kćeri saveza, asketizam, djevičanstvo, čistoća, uzdržljivost, svetost, krštenje.

Uvod

Svjedočanstva o sirijskom kršćanstvu prvih stoljeća ukazuju da su kod sirijskih kršćana bitne kršćanske vrednote bile život u siromaštvu posvećen molitvi i apostolatu, bez težnje za dobitkom. Te tipične vrijednosti kršćanske vjere tražila je Crkva kao uvjete za primanje krštenja i euharistije¹. Ali ne samo to. Sirijci

¹ Usp. A. VÖÖBUS, *History of Ascetism in the Syrien Orient. I. The Origin of Ascetism. Early Monasticism in Persia (= History I)*, CORPUS SCRIPTORUM CHRISTIANORUM ORIENTALIUM (= CSCO) 184, Louvain 1958., 69–97; ISTI, *Early Monasticism in Mesopotamia and Syria* (GSCO 197), Louvain 1960.

snažno inzistiraju na idealu savršene čistoće, dakle ne samo djevičanstva, nego i na uzdržljivosti bračnih drugova, koju oni nazivaju svetošću. Raspoznajni znak sirijskog kršćanstva prvih stoljeća, kako u višim društvenim slojevima tako i kod priprostog naroda, jest asketizam sa svojim specifičnim značajkama².

Afrata, nazvan »perzijski mudrac«, nesumnjivo je najizrazitiji ortodokсни predstavnik tih tradicija u IV. stoljeću³. U ovoj se raspravi želimo pozabaviti asketskom grupom »Sinova i kćeri saveza«. Pokušat ćemo saznati na koji su se način oblikovali »Sinovi i kćeri saveza«. Neke značajke tih ljudi osobito su aktualne, kao npr. uvođenje u grupu koje je usko povezano s krštenjem, zatim pravila njihova života koja su biblijski, kristološki i pneumatološki impostirana⁴. Naročito značajno mjesto kod Afrate ima pitanje ženidbe u svezi sa životom u uzdržljivosti.

² O uzdržljivosti koja se zahtijeva od bračnih drugova za primanje krštenja, a na čemu inzistira A. VÖÖBUS, usp. *History I*, 104–106; ISTI, *Celibacy-a Requirement for Admission to Baptism in the Early Christian Church*, Stockholm 1951. Vööbusovo djelo u dva volumena kapitalno je za razumijevanje drevnog sirijskog i mezopotamskog kršćanstva. Problem predstavlja teškoća u provjeravanju mnoštva podataka koje autor donosi. Pa ipak nam se čini pretjeranim kad autor zaključuje da svi izvori sirijskog asketizma vuku svoje korijene iz gnosticizma, manihejstva, čak iz budizma, usp. J. GRIBOMONT, *Le monachisme au sein de l'Eglise en Syrie et en Cappadoce*, *STUDIA MONASTICA* (= SM), 7, Monserrat 1965., 10 (7–24); usp. A. ADAM, *Recepcija History I*. u: *GÖTTINGISCHE GELEHRTE ANZEIGEN*, 213 (1960), 127–145; o siromaštvu i uzdržljivosti kao specifičnim značajkama monaštva usp. E. BECK, *Ein Beitrag zur Terminologie des ältesten syrischen Mönchtums*, *STUDIA ANSELMIANA* (= SA), 39, Roma 1956., 254–267; o karitativnom, apostolskom i misionarskom djelovanju sirijskog monaštva usp. A. VÖÖBUS, *Einiges über die karitative Tätigkeit des syrischen Mönchtums*, Pinneberg 1947.; Usp. O. HENDRIKS, *L'activité apostolique des premiers moines syriens*, *PROCHE ORIENT CHRÉTIEN*, 8 (1958), 3–25; usp. P. CANIVET, *Théodoret et le monachisme syrien avant le Concile de Calcédoine; Théologie de la vie monastique*, Paris 1961., 241–282; ISTI, *Le monachisme syrien selon Théodoret de Cyr*, Paris 1977., 207–233.

³ Afratino djelo, nazvano *Rasprave ili Demonstracije*, sačuvano nam je u sirijskom izvorniku, i u različitim drevnim prijevodima (armenskom i latinskom), zatim u brojnim suvremenim jezicima. Sadrži 23 rasprave. Izdanje sirijskog izvornika s latinskim prijevodom kojim se služimo pripremio je I. PARISOT, APHRAATES, *Demonstrationes*, *PATROLOGIA SYRIACA* (= PS), I/1, Paris 1894. U navođenju općenito se služim latinskim prijevodom. Imam u vidu i najnovije izdanje u francuskom prijevodu koje je pripremio M. -J. PIERRE, *Les Exposés I. et II.*, *SOURCES CHRÉTIENNES* (= Sch), 349 i 359, Paris 1988. i 1989. Iz Afratinih spisa saznajemo da je on pripadao grupi asketa zvanih »Sinovi Saveza«. Ti asketi nisu bili cremiti (samotnici). Možda je Afrata obnašao neku službu u kleru, ali nije vjerojatno da je bio biskup. Rođen je između 260.–275., a umro poslije 345. Živio je i djelovao u Seleuciji-Ktesifonu, usp. I. PARISOT, *Uvod*, IX–XXI; usp. O. de URBINA, *Patrologia Syriaca*, Romae 1965., 46–47; I. HAUSHERR, *Aphraate* (»Sage Perse«), *DICIONNAIRE DE SPIRITUALITÉ* (= DSP), I, 746–752.

⁴ T. Z. TENŠEK, *Biblijski i pneumatološki kontekst »Sinova i kćeri Saveza« u Demonstracijama Afrate Sirijca*, BS 1–4, (1994), In memoriam Jerko Fućak, 471–484.

1. »Sinovi i kćeri saveza«

Afrata je prvi autor kršćanske starine kod kojega nalazimo svjedočanstva o Sinovima i kćerima saveza u sirijskoj Crkvi. Poslije njega svjedočanstva se pojavljuju kod Efrema, Izaka Ninivskog, Rabule Edeškog i dr. Pitanje njihove pojave utoliko je značajnije što je tu riječ o asketskoj grupi, a nije riječ o monaškom životu. Afrata je tim ljudima posvetio cjelokupno svoje djelo, a na osobit način svoju VI. Demonstraciju⁵. Od pravilne interpretacije kako ocrtati te ljude uvelike ovisi razumijevanje Afratine duhovne misli, kao i razumijevanje sirijskog asketizma općenito, naročito za njegov kasniji razvitak. Prije nego što pokušamo zauzeti osobni stav o tom asketizmu, pogledajmo što o njemu i o tim ljudima misle neki autori.

J. PARISOT prevodi termin *benay qeyômô* = *De monachis*, ali ipak pripominje da su Sinovi saveza ljudi koji su se savezom obvezali živjeti u uzdržljivosti⁶.

Termin »qeyômô« imenički je oblik glagola »akîm qeyômô« što znači sklopiti savez, ugovor⁷. Polazeći od ovog značenja A. J. WENSINCK⁸ kaže da je u našem slučaju riječ o »paktu, ugovoru, savezu«, sličnom savezu što ga je Bog sklopio s izraelskim narodom. To bi ime bilo uobičajen naziv za vjernike sirijske Crkve. Ovakvom tumačenju naginje i S. JARGY⁹. Etimološki riječ »qeyômô«

⁵ *Dem. VI., De monachis (Benay qeyômô), 239–311.*

⁶ »Eosque significat qui se Deo ad servandam continentiam pacto devoverunt«, *Praefatio, LXV.* Armenski prevoditelj Demonstracija termin »Sinovi Saveza« prevodi s »devoti«, usp. N. ANTONELLI, *Sancti Patris nostri Iacobi, episcopi Nisibeni, Sermones, Romae 1756.*, 203; P. NAGEL, *Die Motivierung der Askese in der alten Kirche und der Ursprung des Mönchtums, TEXTE UND UNTERSUCHUNGEN ZUR GESCHICHTE DER ALTCHRISTLICHEN LITERATUR (= TU), 95, Berlin 1966.*, 41–44 predlaže novu interpretaciju razumijevajući termin *qeyômô* kao uskrnuće: »Mir scheint daher der Schluss unausweichlich, dass qeîâmâ als 'Sohne der Auferstehung' verstanden haben, da sie ja die Vita angelica in der Askese verwirklichten« (43). Glede VI. Demonstracije O. BARDENHEWER kaže: »Sie wendet sich mahrend und warnend, nach Art eines Lebensspiegels, an Mönche oder Aszeten, nicht Eremiten und nicht Cönobiten, sondern Enthaltensame beiderlei Geschlechts, welche inmitten der Welt, ihrer Familie und ihrer Mitbürger leben. Angehörige dieses Mönchsstandes waren auch der Verfasser und der Adressat«, *Geschichte der altkirchlichen Literatur*, t. IV., Freiburg im B., 1924., 331. M.–J. PIERRE razumijeva termin »qeyômô« kao »red«, pa VI. Demonstraciju prevodi: »Exposé sur les membres de l'Ordre«, *Les exposés*, t. I., 358, usp. *Uvod*, 98–111.

⁷ C. BROCKELMANN, *Lexicon syriacum*, Halis Saxonum 1928. Na str. 633 termin »qeyômô« preveden je kao »foedus, pactum«.

⁸ *Qejâmâ und Benai Qejâmâ in der älteren syrischen Literatur*, ZEITSCHRIFT DER DEUTSCHEN MORGENLÄNDISCHEN GESELLSCHAFT, Leipzig LXIV (1910), 561–564.

⁹ *Les »fils et filles du pacte« dans la littérature monastique syriaque*, ORIENTALIA CHRISTIANA PERIODICA (= OCP), 17 (1951), 304–320.

potječe od svetih članova izraelskog naroda Staroga zavjeta koji predstavljaju izabrani dio Božjega naroda. Ti Božji izabranici bili bi preteče »Sinova saveza« u sirijskoj Crkvi¹⁰.

F. C. BURKITT¹¹ zastupa mišljenje da »Sinovi saveza« nisu monasi, već jednostavni kršćani. Smatra da su među sirijskim kršćanima postojale dvije klase kršćana: kršćani celibatarci kojima pripada kler, i nekršteni katekumeni zvani tayôbê¹². Prema njegovu mišljenju uzdržljivost je bila »conditio sine qua non« primanja sakramenta krštenja.

R. H. CONNOLLY osporava Burkittovo mišljenje¹³ i smatra da »Sinovi Saveza« nisu jednostavni kršćani. Tvrdi također da su »samotnici« (ihydôjô) i »Sinovi saveza« u Afratinoj terminologiji sinonimi. Budući da Connolly zastupa da termin »ihydôjô« označuje monahe, to isto vrijedi i za »Sinove Saveza«, koji se razlikuju od običnih vjernika. Pa ipak Connolly kaže da ne valja pod »Sinovima saveza« misliti cenobite ili »prave monahe«, jer u Afratino doba cenobitizam još ne postoji u Perziji. Došao je kasnije iz Egipta. Burkitt odgovarajući Connollyu¹⁴ kaže da se slaže da su »Sinovi saveza« i »ihydôjô« u Afratinu rječniku sinonimi; pa ipak i dalje smatra da u sirijskoj Crkvi nakon primanja krštenja nije bilo više dopušteno živjeti bračnim životom.

M. MAUDE¹⁵ je u toj posljednjoj konstataciji na strani Burkitta, tj. da je bilo moguće ući među »Sinove i kćeri saveza« samo nakon krštenja za koje se tražila bračna uzdržljivost¹⁶. Prema Maudeu »Sinovi saveza« su asketi slični onima o kojima govore spisi Origenovi, Tertulijanovi, Ciprijanovi, itd., slični današnjim »svjetovnim institutima« u Zapadnoj Crkvi¹⁷.

J. JARGY¹⁸ primjećuje da termin »Sinovi saveza« valja pratiti u evoluciji sirijske Crkve od IV. sve do X. stoljeća. Ipak nam se čini da identificirajući Afrati-

¹⁰ A. J. WENSINCK, *Qejâmâ* ..., 562.

¹¹ *Early Eastern Christianity*, London 1904., 129–137.

¹² »The Christian Community is divided by Aphraates for practical purposes into two parts, the b'nai Q'yâmâ and the Penitents. And as far as I can see, these correspond to the Baptized and the Catechumens«, BURKITT, *Nav. dj.* 132–133.

¹³ *Aphraates and monasticism*, THE JOURNAL OF THEOLOG. STUDIES, 6 (1905), 522–539; Usp. također O. BARDENHEWER, *Geschichte* ..., t. IV., 332, n. 3, koji podupire tezu R. H. CONNOLLYA, i pobija Burkittovo mišljenje da su Sinovi Saveza kršteni laici koji su se obvezali prekinuti živjeti bračnim životom, tj. da bi krštenje bilo privilegij neoženjenih.

¹⁴ *Aphraates and monasticism, a reply*, THE JOURNAL OF TH. ST., 7 (1906), 10–15.

¹⁵ *Who were the »B'nai Q'yâmâ«*, THE JOURNAL OF TH. ST., 36 (1935), 13–21; Usp. J. DUNCAN, *Baptism in the Demonstrations of Aphraates the Persian Sage*, Washington 1945., 84–103.

¹⁶ Tu tezu zastupa i A. VÖÖBUS, *History I*, 69–97; ISTI, *Celibacy*..., 45–58.

¹⁷ M. MAUDE, *Who were* ..., 17, 20.

¹⁸ *Les »fils et filles du pacte«* ..., *Nav dj.*, 304, 309 i 311.

ne »Sinove saveza« s današnjim redovnicima autor upada u anakronizam. Jargy ispravno zaključuje da su ti asketi i djevice predšasnici monaštva, tj. onih koji će pripremiti pojavu monaštva¹⁹.

G. NEDUNGATT²⁰ podvrgava ispitivanju terminologiju »Sinova saveza«, i želi pružiti zadovoljavajući odgovor na pitanje o fenomenu na povijesnom planu. S rezervom uzimamo njegov zaključak da izraz »Sinovi saveza« nije ništa drugo do zavjet čistoće koji se svečano polaže na liturgijskom skupu²¹. Čini se anakronističkim kod Afrate govoriti o zavjetovanju, naročito »perpetual vow«. Radije valja tu misliti na ratifikaciju krštenja koje je uključivalo život u djevičanstvu i uzdržljivosti. Krštenje tu zauzima središnje mjesto.

2. Terminološko pitanje

Iz Afratinih spisa dade se razlučiti da osobe kojima se obraća žive asketskim životom. Općenit je njihov naziv Sinovi i kćeri saveza. Nemamo nikakvih naznaka koje bi nas uvjerile da se radi o redovnicima u smislu zajedničkog života u nekom samostanu. Afrata nigdje ne govori o poslušnosti ili siromaštvu u monaškom smislu. Iako ti ljudi nose naziv samotnici (ihydôjô), tim se terminom ne smatra neko povlačenje u samoću u smislu egipatskog stila života. No, nisu niti obični vjernici. Afrata razlikuje »foedus Dei« (qeyômô) od sinova toga »foedus« (benay qeyômô). Temeljna razlika Sinova i kćeri saveza od drugih vjernika temelji se na obdržavanju saveza koje se sastoji u životu u uzdržljivosti²². Razlikujemo dvije kategorije asketa koji mogu postati Sinovima i kćerima saveza. Prve Afrata naziva djevicama ili neoženjenima (betûlô, betûltô), a druge svetima ili continentes (qadîšô, qadîštô). Jedni i drugi nazivaju se samotnicima ili celibatarcima (ihydôjô). Riječ je o asketama obaju spolova. Njihovo je zajedničko ime: benay wab-nôth qeyômô – Sinovi i kćeri saveza.

2.1. Betûlô, betûltô, betûlûtô

Kod Afrate ponajprije razlikujemo osobe koje su se obvezale cijeloga života živjeti u djevičanstvu; nisu dakle ulazile u brak. Djevičanstvo je njihov »status

¹⁹ *Isto mj.*, 307.

²⁰ *The Convenanters of the Early Syriac-Speaking Church*, OCP, 39 (1973), 191–215 i 419–444.

²¹ »The pact in question is not first of all a contract or alliance uniting ascetics among themselves, but what may be called a perpetual vow of chastity. It is a public profession of celibacy and consists in a promise made to God before the liturgical assembly«, G. NEDUNGATT, *The Convenanters ...*, 443.

²² Usp. I. PARISOT, *Praefatio ...*, LXV.

vitae«, a praksa života je čistoća. Muški rod nosi ime betûlô (djevac)²³, a ženski betûlôtô (djevica)²⁴. Krepost njihova života je betûlûtô (djevičanstvo).

Naš autor veli da su Jošua i Ilija ljubili betûlûtô²⁵. Adam je bio ukrašen s betûlûtô prije stvaranja Eve²⁶, kao i sinovi Setovi²⁷, Samson²⁸, David u svojoj mladosti²⁹, Amon prije nego što ga je zavela požuda³⁰, Salomon sve dok mu ljubav prema ženama u starosti nije srce odvrtila od Boga³¹. Ivan je očuvao betûlûtô³².

Afrata je svjestan da je betûlûtô što ga Sinovi saveza prigrljuju³³ dar darovan onima koji to mogu shvatiti (usp. Mt 19, 11); ali ne zaboravlja osloniti se na sv. Pavla koji kaže da je to potrebno zaradi sadašnje nužde (usp. 1 Kor 7, 26), te da je za čovjeka dobro ostati tako. Kao jamstvo za mogućnost življenja takvim životom naš se autor oslanja na one koji su izvojevali pobjedu i, pomoću milosti (»ex gratia adquisierunt«), dohvatili sliku anđeoskog života³⁴.

Zaključujemo dakle, držeći da ne pravimo nasilje nad Afratinom mišlju, da je djevičanski život (celibat) za našeg autora »par excellence« slika anđeoskog života. Oni koji prigrljuju takav stil života Sinovi su i kćeri saveza, i na sasvim osobit način samotnici (ihydôjô).

2.2. *Qadîšô, qadîštô, qadîšûtô*

U Afratinoj terminologiji druga kategorija Sinova i kćeri saveza jesu samotnici koji su bili oženjeni, ali su se, ponukani idealom djevičanstva, odrekli upo-

²³ Dem. VI, 4, *De monachis*, 261, 5; Dem. III, 1, *De ieiunio*, 97, 12.

²⁴ Dem. XVIII, 6, *Adversus Judaeos de virginitate et sanctitate*, 829, 25 i 27; 832, 5. Zemlja je bila betûlûtô prije nego što je postala onečišćena, *Dea*. XVIII, 9, 837, 12.

²⁵ Dem. XVIII, 7, 832, 26; 833, 2.

²⁶ Dem. XVIII, 9, 837, 14.

²⁷ Isto, 837, 17.

²⁸ Isto, 837, 17.

²⁹ Isto, 837, 22.

³⁰ Isto, 837, 26.

³¹ Isto, 840, 3.

³² Dem. 12 VI, 5, 264, 24.

³³ Dem. VI, 20, 312, 7–8.

³⁴ Usp. Mt 22, 30, Dem. XVIII, 12, 842. Primjećujemo čist i pravovjeran nauk Afratin glede celibata, gdje on snažno podvlači kako ljudsku slobodu tako i čisti dar Božji: »Atque hanc sortem manet pretium maximum, quia eam libere servamus, non vi aut alicuius necessitate praecepti, nec lege aliqua in ea cohabitari. (...) Haec vero possessio semel amissa non recuperatur, nulloque pretio eam poterit homo redimere; nec qui (bona) possidet, hanc si perdiderit recipiet; nec qui nihil habet, currens eam consequetur. Dilige, carissime, donum illud, in universo mundo singulare«, Isto, 842. 843. Betûlûtô je za našeg autora »pars caelestis et angelorum consortium«, Dem. VII, 19, 309, 22–23.

trebe braka dajući se na prakticanje qadīšūtō (svetosti)³⁵. Skupa s djevicama (betūlō, betūltō) žive životom samotnika. Ti su se ljudi obvezali na qadīšūtō³⁶, poput Mojsija nakon što mu se objavio Svevišnji. Toga je časa naime Mojsije postao qadīšō, i žena mu više nije trebala³⁷, zavolio je qadīšūtō³⁸.

Iz toga Mojsijeva primjera razvidno je da je među Sinovima i kćerima saveza bilo oženjenih ljudi koji su prekinuli živjeti bračnim životom i dali se na prakticanje bračne uzdržljivosti³⁹, koja kod Afrate znači »svetost« (quadīšūtō).

³⁵ *Dem. VI, 4, De monachis*, 261, 6; Usp. A. GUILLAUMONT, *A propos du célibat des Esséniens*, HOMMAGES À DUPONT-SOMMER, Paris 1971., 395–404 (osobito 396–400).

³⁶ *Dem. VI, 4*, 260, 14 i 23.

³⁷ *Isto*, 261, 17. Očito da je riječ o prekidu bračnih odnosa, usp. *Dem. XVIII*, 4–6, 825–832. Mojsije je prestao živjeti bračnim životom sa svojom ženom nakon što je susreo Gospodina u gorućem grmu. Najstarije svjedočanstvo te tradicije nalazimo kod FILONA ALEKSANDRIJSKOG, *Život Mojsijev* 2, 68–69; zatim kod EFREMA, *In Ex.* (CSCO, 153, 113); EPIFANIJA, *Haer.* 78, 16, PATROLOGIA GRAECA (= PG), 42, 724D – 725A; JERONIMA, *Adv. Jovin.* 1, 20, PATROLOGIA LATINA (= PL), 23, 249A.

³⁸ *Dem. XVIII, 4*, 825, 4; Usp. *Isto*, 832, 24. Termin je kod našeg autora upotrijebljen i za uzdržljivost u smislu neradanja: »Utinam etiam Heki in castitate (qadīšūtō) vixisset, neque ei Ophni et Phinees nati essent, qui sacerdotium in contemptationem adduxerunt, sordidissime agentes«, *Isto*, 831 i 832, 17. Primjećujemo tu Afratinu brigu za ritualnu čistoću; Usp. još *Dem. VI, 5*, 261, 27: »Sacerdotibus etiam praescribebat ut tempore ministerii sui in continentis (vqadīšūtō) manerent, neque uxores cognoscerent.« Stari zavjet ne spominje izričito tu praksu, ali nam je poznata iz kumranskih tekstova, *IQSa* 1, 25; 2, 11 (*Discoveries in the Judaean Desert*, 1, Oxford 1955., 115–116), i u kasnijoj patrističkoj tradiciji.

³⁹ Usp. A. VÖÖBUS, *History I*, 105–106. Termin quadīšō u Efreмовu rječniku označuje pobjedu nad naravi. E. BECK kaže da je ona »ein Gut, das nicht von den Sternen und aus der Natur stammt, sondern aus der Freiheit des Menschen. (...) Diese Christen, die sich so zur Keuschheit bekennen, sie vertreten, sie in dieser Welt leben in Widerlegung der Macht des Venussternes und in Überwindung der Natur«, *Asketentum und Mönchtum bei Ephraem*, ORIENTALIA CHRISTIANA ANALECTA (= OCA), 153 (1958), 347 (341–362). Iako ta »Überwindung der Natur« može izgledati kao princip zla, ipak tu narav ne valja misliti u manihejskom smislu, jer kod Efrema narav je bitno »pecunia (Kapital!) pro bonis et malis«, usp. BECK, *Isto*, 348. Pa ipak se čini da kod Efrema i brak spada u elemente naravi koje valja pobijediti. Naime, kod Efrema susrećemo primjer gdje on govori o odricanju od braka (surrāqā) u vidu svetosti, tj. uzdržljivosti koja je ostavljena ljudskoj slobodi. U Himnu 45, *Adversus haereses* (izd. J. S. ASSEMANI, *S. Patris nostri Ephremi Syri opera omnia*, t. II (lat. prijevod P. BENEDICTUS), Roma 1740., 540EF Efrema kaže:

»Tres itaque status illa petit lex, secumque defert
honestatem, sanctitatem (qūdšō) ac virginitatem (btūlūtō)
moderatum peculium,
paupertatem voluntarium
et consumatae virtutis habitum:
inhonesta prohibet, honesta laudat,
que cujuslibet statum decent,
mandat injuriam arbitrii eligendi quid velit«.

Glede jednih i drugih, dakle i djevice i svetih, Afrata podvlači da su dobrovoljci koji su slobodno prihvatili da tako žive. Kao Sinovima saveza on im daje poduke o svetosti i djevičanstvu⁴⁰, jer ih Židovi napadaju⁴¹. Njima upravlja opomene prije krštenja⁴². Ove vrijednosti⁴³ Afrata predaje narodu kao dragocjeni dar. Betûlûtô i qadîšûtô su one vrijednosti⁴⁴ o kojima je govorio kad je razlagao o Sinovima i kćerima saveza⁴⁵. Židovi su nesposobni slijediti tu vrstu ljudi⁴⁶.

2.3. Ihîdôjô, ihîdojûtô

Treći termin kod Afrate u svezi sa Sinovima i kćerima saveza odnosi se na način života svetih i celibataraca. Termin jednostavno označuje život samotnika – ihîdojûtô. Ihîdôjô je onaj qadîšô koji je prigrlio ihîdôjûtô (samotništvo)⁴⁷. Takav ne smije više tražiti ženu (ili muškarca). Inače je bolje da javno žive jedan s drugim, kaže Afrata. Ihîdôje su, konačno, i betûltô (virgines) i qadîštô (sancti) koje Afrata potiče da strpljivo ustraju u svom načinu života⁴⁸.

U tekstu imamo tri mogućnosti:

- brak, obitelj (honestatem)
- odricanje od braka (sanctitatem)
- celibat (virginitatem).

svakoj od ove tri mogućnosti života Efrem pridaje ono što na nju spada. Tako braku koji je častan pripada »moderatum peculium« s očitom aluzijom na siromaštvo koje mora krasiti obitelj kako bi ona mogla biti časna pred Bogom. S drugom mogućnošću, odricanjem od braka, povezano je »dragovoljno siromaštvo« (paupertas voluntaria). Značenje »paupertas voluntaria« sastoji se u: »exinanitio, privatio, indigentia«, dakle riječ je o odreknuću (Verzicht, BECK, *Isto*, 349) od žene i djece. Djevičanstvo dolazi na treće mjesto, a povezano je s »consummatae virtutis habitum«. Primjećujemo, dakle, slijed kreposti kod Efrema. Iako je svako od ova tri stanja života dobro u sebi, dakle i brak je častan i dobar, djevičanstvo je stavljeno na najviši stupanj, pa je zato »consummatio virtutis habitum«, dakle uključuje materijalno odricanje (siromaštvo), i tjelesno odricanje (od žene i djece, ili muža i djece). O važnosti ove prakse kod Efrema E. BECK zaključuje: »Dieses surrâgâ spielt natürlich auch in der späteren monastischen Literatur eine grosse Rolle. Sein Vorkommen an unserer Stelle beweist aber durchaus nicht, dass Ephräm hier das Mönchtum im Auge gehabt habe. (...) Freiwilligen Verzicht auf Weib, Kind und Besitz kannte daher bereits das vormonastische Asketentum«, *Isto*, 349; Usp. L. LELOIR, *La pensée monastique d'Ephrem et Martyrius*, SYMPOSIUM SYRIACUM 1972., OCA 197 (1974), 105–134. Autor na str. 113–120 iznosi sintezu problematike o djevičanstvu i braku kod Efrema.

⁴⁰ *Dem. XVIII, 1, Adversus Judaeos de virginitate et sanctitate*, 817, 2–3.

⁴¹ *Dem. XVIII, 12, 841, 4.*

⁴² *Dem. VII, 20, De paenit.*, 345, 10.

⁴³ *Dem. XVIII, 4, 824, 25.*

⁴⁴ *Dem. XVIII, 12, 841, 11.*

⁴⁵ *Isto*, 841, 14.

⁴⁶ *Isto*, 844, 8.

⁴⁷ *Dem. VI, 4, De monachis*, 260, 14 i 19.

⁴⁸ *Isto*, 261, 4–6; 272, 21–22; *Dem. VIII, 18, 341, 23* (moraju se boriti); Usp. *Dem. VII, 19, 344, 25.*

Termin ihîdôjô koji prevodimo sa »samotnik«, u grčkom prijevodu može značiti *monogenés* (= jedinorođeni)⁴⁹; ali u Afratinoj asketskoj terminologiji, kao i kod Efrema⁵⁰, termin nema ni metafizičko niti monastičko značenje. Nije dakle riječ o eremitu koji bi se povukao u samoću. Držimo s Labourtom da ihîdôjô odgovara grčkom terminu *monázon*, koji označuje askete vezane uz mjesnu Crkvu⁵¹, čiji izuzetan razvitak nalazimo u asketizmu Male Azije, poglavito oko Eustatija Sebastijskog i Bazilija Cezarejskog. Ljudi koji žive u uzdržljivosti, bilo da se kod Afrate nazivaju djevice ili sveti obaju spolova, žive kao samotnici, dakle nisu vezani uz ženu ili muža⁵².

3. Krštenje i uvođenje među Sinove i kćeri saveza

Prvotni tekst za našu refleksiju jest Afratina VII. Demonstracija, naslovljena »De paenitentibus (dtâiôbe)⁵³, preciznije paragrafi 18–23. Ovaj odjeljak Demonstracije izazvao je ne male kontroverzije među znanstvenicima, zbog interpretacije prema kojoj bismo ovdje imali zasvjedočen jedan arhaiski dokaz da je sirijska

⁴⁹ A. ADAM poistovjećuje termin ihîdôjô s grčkim *monogenés*: »Das ihidaja im syrischen Sprachgebrauch genau dem griechischen monogenés entspricht, steht fest und kann nicht bezweifelt werden«, *Grundbegriffe des Mönchtums in sprachlicher Sicht*, ZEITSCHRIFT FÜR KIRCHENGESCHICHTE (= ZKG), LXV (1954), 219–238. Odgovaramo s W. CRAMEROM: »Ova riječ ni na koji način ne uključuje neposrednu vezu s Ihidaja = »Božji jedinorođenac«; označuje isključivo asketa koji živi sam, dakle kao »neoženjen«, *Efrem*, DIZIONARIO DEGLI ISTITUTI DI PERFEZIONE, t. III, 1070.

⁵⁰ Kod Efrema ihîdâjâ je »celui qui vit seul, pace qu'il n'a pas de femme auprès de lui«, A. GUILLAUMONT, *Monachisme et éthique judéo-chrétienne*, RECHERCHES DES SCIENCE RELIGIEUSE (= RSR), 60 (1972), 201 (199–218).

⁵¹ U tom smislu J. LABOURT kaže: »Nous croyons donc que, dans les villes épiscopales tout au moins, l'évêque était le chef du clergé officiel: prêtres et diacres, et des voués volontaires: fils et filles du pacte, qui vivaient ensemble autour de l'Eglise, ou en petits groupes dans des maisons particulières comme les *monazontes* du monde gréco-romain à la fin du IVe siècle«, *Christianisme dans l'Empire perse sous la dynastie sassanide*, Paris 1904., 30, bilj. 1; Usp. A. LAMBERT, *Apotactites et monazontes*, DICTIONNAIRE D'ARCHÉOLOGIE CHRÉTIENNE ET DE LITURGIE (= DACL), t. I/2, 2607–2615.

⁵² I. PARISOT u svezi s terminom ihîdôjô kaže: »quod solitarios seu anachoretas proprie designat, verum ad coenobitas appellandos ...«, *Praefatio*, LXV. Imajući pred očima ono što smo kazali, izražavamo rezervu prema toj interpretaciji. Termin ihîdôjô, koji u povijesno-fenomenološkom smislu u predmonastičkom semitskom svijetu označuje bitno asketa celibatarca koji živi bez žene, potječe nesumnjivo od hebrejskog glagola jâhid = biti *sam*, ali i biti *jedan*, u smislu ujedinjenja za razliku od podjele. Termin je zasvjedočen u Ps 68, 7: »Napuštene (jehîdîm) okući će Jahve«, i na drugim svetopisamskim mjestima, gdje termin jâhid odgovara sirijskom ihîdôjô, usp. A. GUILLAUMONT, *Aux origines du monachisme chrétien*, Bellefontaine 1979., str. 41–45, 47–66, 215–239.

⁵³ *Dem. VII, De paenitentibus*, 313–360.

Crkva uvjetovala primanje krštenja spolnom uzdržljivošću. Ovu je interpretaciju predložio Burkitt⁵⁴, preuzeo ju je Vööbus⁵⁵, a nedavno ju je prihvatio Gribomont⁵⁶. Protivnog su mišljenja Connolly i Bardenhewer⁵⁷. Nedavno je Nedungatt ušao u diskusiju predlažući novu interpretaciju. Prema njemu u tekstu je jednostavno riječ o izboru kandidata za »Savez«, a ne o kandidatima za krštenje kao takvo⁵⁸. Pitanje je sljedeće: radi li se u spomenutom tekstu o stvarnom krštenju, ili pak je riječ o liturgijskom uvođenju kandidata u »Savez«?

Afrata govori o krštenju više puta tijekom svojih rasprava. Tvrdi da je krštenje potrebno za vjeru: »atque insuper credat in baptismi sacramentum«⁵⁹, nazivajući ga izričito sakramentom. Govori da ga je Gospodin ustanovio na Posljednjoj večeri kad je učenicima oprao noge⁶⁰. Krštenje je »circumcisio vera«⁶¹, »regeneratio«⁶². Njime se brišu grijesi (»peccata abluerentur«)⁶³, pomoću vode (»aqua baptismi«)⁶⁴. U krštenju se prima besmrtni Duh Sveti iz samoga Božanstva⁶⁵. Gospodin je apostolima podijelio krštenje kad je rekao: »Tko uzvjeruje, spasit će se, a tko ne uzvjeruje, osudit će se« (Mk 16, 16)⁶⁶.

⁵⁴ F. C. BURKITT, *Early ...*, Nav. dj., 125, 129, 133, 137.

⁵⁵ A. VÖÖBUS, *History I*, 105–106; ISTI, *Celibacy ...*, 57.

⁵⁶ A. GRIBOMONT, *Le monachisme au sein de l'Eglise en Syrie et en Cappadoce*, *STUDIA MONASTICA*, 7, Montserrat 1965., 13 (7–24).

⁵⁷ O. BARDENHEWER, *Geschichte*, t. IV, 332, bilj. 3.

⁵⁸ G. NEDUNGATT, *The Covenanters ...*, 438–442 i 443.

⁵⁹ *Dem. I*, 19, *De fide*, 43.

⁶⁰ »Baptizatus est autem Israel in medio mari hac paschatis nocte, in die salvationis, et Salvator noster etiam pedes lavit discipulorum suorum nocte paschatis, quod est sacramentum baptismi. (...) At in ea nocte manifestavit eis sacramentum baptismi passionis mortis suae«, *Dem. XII*, 10, *De Paschate*, 527–530.

⁶¹ *Dem. XII*, 9 *De Paschate*, 527; *Dem. XI*, 11, *De circumcisione*, 502: »Et qui circumcisi sunt corde vivunt atque iterum circumciduntur super Iordanem verum, qui est baptismus remissionis peccatorum.«

⁶² *Dem. VI*, 14, *De monachis*, 294.

⁶³ *Dem. IV*, 19, *De oratione*, 182; »baptismus remissionis peccatorum«, *Dem. XI*, 11, *De circumcisione*, 502.

⁶⁴ *Dem. IV*, 19, *De oratione*, 182. Krštenik je onaj »qui armaturam induit ex aquis«, *Dem. VI*, 1, *De monachis*, 251.

⁶⁵ »Ex omnibus enim de corpore natis Spiritus abest, donec ad aquae regenerationem accedant; tunc accipiunt Spiritum Sanctum. (...) Baptismi scilicet, regeneratione, Spiritum Sanctum ex ipsa Divinitate recipiunt immortalem«, *Dem. VI*, 14, *De monachis*, 294.

⁶⁶ *Dem. I*, 17, *De fide*, 42. Krštenje je nazvano i »signum vitae«, koji je s velikim i slavnim imenima Oca i Sina i Duha Svetoga »super caput tuum commemorata«, *Dem. XXIII*, 63, *De acino*, PS I/2, 134.

Autor već u svojoj prvoj raspravi tvrdi da je temelj vjere Krist⁶⁷. Malo potom, u istoj raspravi, nabraja listu kreposti ili uvjeta koji se zahtijevaju od onoga tko želi biti »domicilium habitationis Christi«:

»ieiunium purum, oratio munda, caritas, eleemosynae, humilitas, sanctitas (u smislu uzdržljivosti:), sapientia, hospitalitas, simplicitas, patientia, longanimitas, luctus, castitas«⁶⁸.

Među spomenutim značajkama, potrebnima kršćaninu da bi mogao biti potpunoma sjedinjen s Kristom, ne začuđuju nabrojene kreposti: Strogoća kršćanskog života kod Sirijaca vrlo je zahtjevna. Uostalom, to precizno svjedoče i tri elementa koja pobuđuju našu pažnju. Afrata među kreposti, potrebne za dozrijevanje vjere nabraja i: *virginitas, sanctitas, castitas* (djevičanstvo, svetost, čistoća). Sve ove tri karakteristike specifične su sastojnice asketskog života i u Afratinoj duhovnoj misli zauzimaju značajno mjesto. Znači li to da bez njih nije moguće govoriti o istinskom kršćaninu? Promotrimo problematiku u VII. Demonstraciji.

Afrata ovu raspravu započinje pozivom upućenim onima koji su se zaodjenuli s »armaturam Christi«⁶⁹, pozivajući ih da svoj život zaodjenu pokorom. U stvari prvi dio ove rasprave odlučni je poziv onima koji su ranjeni (»vulnerati«), dakle kršćanima koji su odlučili živjeti životom »borbe«, ali nisu posve vjerni svojim obvezama. Jednako tako naš autor upravlja žarki poziv »liječnicima« (medici) za razumijevanje i sućut prema »palima« (lapsi)⁷⁰. Sam kontekst ukazuje da je riječ o svim kršćanima, iako se autor u prvom redu obraća asketama.

Nakon ovoga prvog dijela koji svjedoči o autorovoj zabrinutosti za penitencijalnu praksu u Crkvi, slijedi odjeljak gdje Afrata opisuje uvođenje asketa u »baptismum certaminis«, i to u krsnom kontekstu. Ozračje je veoma svečano:

»O vos omnes qui pugnam convocati estis, audite sonitum tubae, et confortamini«⁷¹.

Zatim upravlja poziv nositeljima trublja u narodu, dakle svećenicima, učiteljima i mudracima (»sacerdotes, doctores ac sapientes«)⁷². Poziv je bitno usmjeren pripravi na rat:

⁶⁷ *Dem. I, 4, De fide, 21.*

⁶⁸ *Isto mj.*

⁶⁹ *Dem. VII, 7, 322.*

⁷⁰ Te liječnike Afrata naziva »discipuli sapientis Medici nostri«, *Dem. VII, 2, 315; Usp. VII, 4, 318.*

⁷¹ *Dem. VII, 18, 342; Usp. Dt 20, 3.*

⁷² *Isto mj.* Smatramo značajnim primijetiti da terminologija koju Afrata upotrebljava, govoreći o pripravi na borbu (rat), ima sličnosti s izvorima koje nalazimo u Qumranu, usp. *Pravilo rata* (=IQM), izd. MORALDI, *I manoscritti di Qumrân*, Torino 1964., 289–326. U kumranskom tekstu nalazimo ove značajnije elemente: truba kojom se navješćuje priprava, *III, 1s*, str. 298s; pozvan je cjelokupni narod Božji, *III, 13–14, 299*; u rat mogu poći samo dobrovoljci, i onda

»... conclamate, et universo populo dicite: *Qui metuit, e proelio discedat, ne fratrum suorum animum frangat, quemadmodum et ipse defecit*»⁷³.

Značajno je primijetiti da Afrata upotrebljava ratničku terminologiju, poziva sav narod u rat. Središnja točka poziva jest u isključivanju onoga tko strahuje (= pomanjkanje vjere): »qui metuit, a proelio discedat«. U tekstu koji slijedi nakon citiranog, upozorava se onoga tko bi želio vratiti se u svoj »vinograd«, ili onoga tko je sebi sagradio kuću i želi se u nju vratiti, neka se povuče. Isto vrijedi za onoga tko sa sobom u borbu želi povesti ženu: neka se povuče i ode radovati se sa svojom ženom:

»si quis sibi uxorem desponsaverit eamque ducere voluerit, abbeat ille, et cum uxore laetetur«.

Zaključak je: onaj tko želi poći u borbu, nema mu više povratka na svoje posjede, jer njegovo je blago pred njim, i bit će nagrađen za sve što je ostavio:

»Solitarios pugna decet, qui quae ante sunt prospicientes, quae retro sunt non cogitant. Nam thesauri eorum ante illos praemissi sunt: spolia quae retulerint ipsi servabuntur, et lucrum maximum consequentur«⁷⁴.

Ideal koji se predlaže u ovoj krsnoj katehezi sadrži tri elementa: hrabrost (= vjera), uzdržljivost i siromaštvo. Pripominjemo da u ovoj prvoj, više općoj, pouci krsne kateheze, nalazimo zapravo komentar evanđeoske parabole o svadbenoj gozbi (Usp. Lk 14, 18–20 i Mt 22, 5s), s ulomcima Starog zavjeta: Pnz 20, 5–8 i Suci 7, 3: Kateheza je upravljena *svima* onima koji se žele krstiti, kako onima koji se spremaju za život u uzdržljivosti tako i ostalim kandidatima za krštenje. Priprava za krštenje, koje se u sirijskoj Crkvi općenito primalo u zrelo doba, bila je veoma ozbiljna i promišljena. Zapreka za njegovo primanje bilo je pomanjkanje vjere: »qui metuit discedat«. Dakako da je cjelokupna kateheza snažno prožeta asketskim oznakama, gotovo bismo mogli kazati »propagandom« za asketski život. Ali valja kazati da je ta praksa bila vrlo draga sirijskoj Crkvi. Oni koji su spremni za borbu, prema poticajima koji su im upravljani – nisu to bili samo kandidati za život u uzdržljivosti – bili su pripušteni krštenju, koje kod

»savršeni u duhu i u tijelu; ne može poći u borbu tko nije »seksualno čist«, VII, 5–7, 305; navještaj trubljava za pripremu na rat čine svećenici, II, 1, 294; VII, 9s, 306; VII, 1–2, 307; oni koji polaze u borbu nazivaju se »sinovi njegova saveza«, XVII, 8–9, 323. Primjećujemo ovdje jednu značajku. Naime u rat je pozvan sav narod Božji, III, 13–14, 299, ali oni koji stvarno polaze u borbu nazvani su »sinovi saveza«, XVII, 8–9, 323. O utjecaju židovskog asketizma na sirijsko kršćanstvo usp. T. Z. TENŠEK, *Židovski asketizam u sirijskom kršćanskom ambijentu*, u: *Bogoslovska smotra* 1 (1996.), 37–44.

⁷³ *Dem. VII, 18, 342; Usp. Pnz 20,8; Suci 7, 3.*

⁷⁴ *Isto, 342–343.* »Solitarii« su Sinovi Saveza: njima je na sasvim osobit način posvećeno prvih deset rasprava, kako to izričito veli sam Afrata, usp. *Dem X, 9, De pastoribus*, 463. 466; usp. *Dem VI, 20, De monachis*, 311.

našeg autora ima preciznu značajku. Ono je, naime, kušnja. Zato se ti kandidati privode »ad probationis aquas«:

»Vos iterum qui tuba canitis moneo, ut cum adhortationem compleveritis, eos qui recesserint observetis, residuosque inspiciatis, et ad probationis aquas eos ducatis, qui animas suas ad praelium obtulerint. Strenuos quisque probabitur aqua; socordes autem inde separabuntur«⁷⁵.

Da bi razjasnio u čemu se sastoji misterij kušnje (probationis = krštenja), Afrata preuzima biblijsku sliku Gideona. Za prve kušnje (Usp. Suci 7, 3), odstupom »plašljivaca«, vratilo se natrag 22.000 ljudi od naroda: »recessit de exercitu populus multus«, napominje Afrata⁷⁶. U središte te prve kušnje stavljena je vjera koja je u kontrapoziciji sa strahom, a strah znači pomanjkanje vjere.⁷⁷ To nam se čini središnjim dijelom kateheze. U Gideonovoj vojsci ostalo je 10.000 ratnika koje je poveo »na vodu« (Usp. Suci 7, 5). Nakon kušnje kroz vodu, mnogi su ratnici odstranjeni, a ostao je samo maleni broj *izabranih* za borbu, jer je Bog kazao Gideonu: »Koji bude laptao vodu jezikom kao što lapče pas, stavi ga na stranu. Koji klekne da pije, odvoji ga na drugu stranu« (Suci 7, 5). Afrata pojašnjava taj tekst u alegorijskom smislu, govoreći da je povijest Gideona slika misterija krštenja, izraženo kao »baptismum mysteriumque certaminis« i »solitariorum exemplum«. Za dopunjenje konteksta donosimo ovaj ulomak:

»Magnum autem mysterium, carissime, Gedeon praefiguravit, significans *baptismum mysteriumque certaminis, et solitariorum exemplum*. Populum enim admonuit priusquam ad aquae probationem accederet; illisque per aquas exploratis, trecenti viri tantummodo ex decem millibus ad committendum praelium electi sunt. Id autem consentit sermoni Domini dicentis: Multi sunt vocati, pauci vero electi (Mt 22, 14)«⁷⁸.

Naš tekst pojašnjava da je za Afratu krštenje »mysterium certaminis« i »solitariorum exemplum«. Ti samotnici su kandidati za krštenje koji ništa i nikoga ne posjeduju; potpuno su spremni za borbu, slobodni su. Drugi, iako su i oni »ratnici«, budući da su *spori*, i oni će biti kršteni, ali neće ući u broj »izabranih« ratnika, koji su kod Gideona naznačeni pod simboličkim brojem od 300 (Usp. Suci 7, 6).

⁷⁵ Dem. VII, 18, 343; »eos qui recesserint« su »plašljivci«, jer im nedostaje vjera.

⁷⁶ Dem. VII, 19, 343.

⁷⁷ Isključenje strašljivaca ozakonjeno u Pnz 20, 8 (usp. 1 Mak 3, 56) ima religiozni značaj. Strah ili drhtanje (*hared*) proistječe iz pomanjkanja vjere u Gospodina; bitno je isključiti one koji prijete podrivanjem vjere u vojsci, usp. BIBBIA TOB, *Antico Testamento*, 1, izd. Elle Di Ci, Torino, 510, bilj. j.

⁷⁸ Dem. VII, 19, 343. 346.

Već iz onoga što smo kazali postaje razvidnim da je tu govor o krštenju koje je povezano s obvezama koje pojedini krštenici krštenjem prihvaćaju. Pojašnjenja o ovim dvjema kategorijama krštenika Afrata donosi u 20. paragrafu svoje rasprave:

»Propterea, qui tubas inflant, ecclesiae scilicet praedicatores, pariter debent universum Dei foedus convocare, et ante baptismum commonere; et iis qui seipsos virginitati ac sanctitati sponte devovent, iuvenibus et virginibus et profitentibus sanctitatem, talem monitionem dare: Qui ad connubii opus animum tradidit, ante baptismum coniugatur, ne in proelio occumbat et occidatur. Qui hanc proelii sortem formidat, revertatur, ne fratrum suorum animum frangat, sicut et ipse deficit. Qui facultates diligit, ab acie discedat, ne cum proelium invaluerit, possessionum suorum cogitatione abducatur; discedens autem a pugna, opprobrium incurret. Qui se nondum obtulit neque induit arma, si refugiat non vituperatur; vir autem qui animam suam devovit et arma circumdedit si de proelio secedat irrisioni traditur. Hominem omnibus expeditum pugnare oportet, cui nulla eorum quae post se reliquit cogitatio succurrat, neque ad ea revertatur«⁷⁹.

Ambijent u kojem se kreće naš tekst jest slavljenje krsne liturgije⁸⁰. Svi kandidati za krštenje su tu. Prije samog slavljenja krštenja upravlja se homilija »iis qui seipsos virginitati ac sanctitati devovent«, tj. onima koji su za svoj životni put odabrali živjeti u djevičanstvu /betûlûto/ i u uzdržljivosti, odnosno svetosti /qadîšûtô/. Trenutak je za njih osobito značajan, jer poslije krštenja oni više ne mogu živjeti bračnim životom. Druge pojedinosti o obredu krštenja Afrata ne razjašnjava. On nas samo informira da nakon ove posljednje opomene upravljene asketama slijedi krštenje. Naš autor kaže:

»Cum igitur universo foederi Dei praedicaverint, annuntiauerintque et monita dederint, ad aquas baptismi omnes ad proelium electos iubeunt accedere, eosque probabunt. Post baptismum autem, strenuos et imbelles dispicient«⁸¹.

Treba li u ovim »omnes ad proelium electos« misliti samo na askete? Držimo da ne. Afrata, naime, odmah poslije ovog ulomka što smo ga naveli, donosi navode iz Sudaca 7, 4.5.6, tj. svetopisamske tekstove koji govore o deset tisuća ratnika koji su privedeni »vodi«. Nikako se ne čini vjerojatnim da bi Afrata primanje krštenja uvjetovao bračnom uzdržljivošću, jer tek nakon krštenja (bôtâr mâhmûdîtô) on razjašnjava u čemu se sastoji razlikovanje krštenika. On u tom

⁷⁹ Dem. VII, 20, 346.

⁸⁰ Usp. VÖÖBUS, *History I*, 13–14; 25; 63; 93–95; 173–178; 185–186. J. GRIBOMONT također kaže da je ovo svjedočanstvo »lié certainement au baptême«, *Le monachisme ...*, 14. G. NEDUNGATT, međutim, ovdje vidi »a liturgical function«, u kojoj »the candidates were admitted to the Holy Qyâma«, *The Covenanters ...*, 441.

⁸¹ Dem. VII, 21, 347.

smislu razlikuje »spore« i »gorljive« krštenike. Značajka »gorljivih« na osobit je način njihov život u djevičanstvu i uzdržljivosti, te njihova vjernost:

»Dominum suum velut canes sequuntur, seipsos pro eo morti offerunt, et pugnam eius alacriter pugnant; excubias eius diu noctuque custodiunt, velut canes allatrant, dum nempe in lege die ac nocte meditantur«⁸².

Imajući pred očima ovu krsnu praksu u kojoj asketi, posred kršćanske zajednice, krštenjem preuzimaju i obveze radikalizacije Evanđelja, ukazujemo na dva svjedočanstva liturgijske prakse što ih susrećemo u sirijskom dokumentu »Testamentum Domini Nostri Jesu Christi« koji je tek malo mlađi od Afrate. U tom spisu se kaže da oni koji prigrljuju djevičanstvo bivaju krštavani prije ostalih vjernika⁸³, i da ni na koji način neće biti odbijeni oni koji žele ući u brak, kako ih Zloduh ne bi naveo na nečistoću⁸⁴. Vrlo je vjerojatno da je Afratino svjedočanstvo jeka te tradicije.

Afratino uporno naglašavanje strogoće prema asketama parenetske je, a ne disciplinarne ili juridičke naravi. On je svjestan da su se neki koji su bili prigrlili asketski život vratili »ad statum a quo libere discessimus«⁸⁵. To je razlog zašto podcrtava da 'Sinovi i kćeri saveza' trebaju živjeti uzdržljivo, te da nemaju pravo živjeti bračnim životom nakon krštenja, budući da je upravo krštenje za askete ratifikacija njihove odluke.

Zaključak

Sažimljući ovo što smo sagledali iz analize VII. Demonstracije, u stanju smo izvući neke zaključke:

1. Poziv na krštenje upravljen je svemu narodu Božjemu. U tom se pozivu snažno naglašava vjera: Nisu mogli pristupiti pripravi za krštenje oni koji nisu imali čvrstu vjeru.

2. Katekumeni koji su pristupali krštenju u sirijskoj Crkvi bili su podijeljeni u dvije grupe, u obične vjernike i u askete. Asketi su dragovoljno prihvaćali celibat i uzdržljivost od bračnoga života. Ako su željeli ulaziti u brak mogli su, ali prije krštenja. U stvari bilo je mnogo onih, zvanih sveti/qadīšō, koji su prije nego što su ušli među Sinove i kćeri saveza bili oženjeni. Nakon krštenja, koje za njih

⁸² *Dem. VII, 21, 350.*

⁸³ »Si quis (accedens ad baptismum) vellit virginitatem vovere (Deo), hic baptizetur primus ab episcopo«, I. E. RAHMANI, *Testamentum Domini nostri Jesu Christi*, Maguntiae 1899., 126; Usp. *La version syriaque de l'Octateuque de Clément*, izd. F. NAU – P. CIPRIOTTI, Milano 1967., 62.

⁸⁴ »Celui qui veut se marier n'en sera détourné en aucune manière, de crainte que le Malin ne l'entraîne à l'impureté«, *La version syriaque ...*, izd. NAU – CIPRIOTTI, 57.

⁸⁵ *Dem. VII, 25, 355.*

postaje također ratifikacija njihovih asketskih odluka, nisu imali više prava živjeti bračnim životom.

3. Asketski kandidati po svoj su prilici bili krštavani prije ostalih vjernika. Kršteni asketi nose ime »izabranih« kršćana (= Sinovi saveza), za razliku od ostalih kršćana koje naš autor naziva »spori«.

4. Kod Afrate ne nalazimo nikakve aluzije na zavjete kad je riječ o njihovu izboru djevičanstva i uzdržljivosti⁸⁶. Krštenje kao takvo za njih je odlučujući trenutak njihova izbora. Život u djevičanstvu i u bračnoj uzdržljivosti tako poprima gotovo sakramentalni značaj. No, ima nešto još značajnije. Usku vezu između odluka Sinova i kćeri saveza i sakramenta krštenja smatramo iznenađujuće pozitivnim doprinosom sirijske Crkve za ekleziološku tradiciju crkvene starine. Sinovi i kćeri saveza integralan su dio Božjega naroda. Odabirući život u djevičanstvu i u bračnoj uzdržljivosti, oni se s ostalim katekumenima pripremaju za krštenje, koje tako za njih postaje odlučujućim činom kojim Crkva službeno potvrđuje njihov način života. Sinovi i kćeri saveza nisu neka odijeljena grupa izvan mjesne Crkve; ne nalazimo kod njih nikakve aluzije na naše redovničke zavjete. Oni su jednostavno evanđeoski dobrovoljci koji imaju itekako značajno mjesto u duhovnom životu Crkve.

5. Na temelju Afratinih svjedočanstava ne čini nam se ispravnim pretpostaviti da je krštenje u sirijskoj Crkvi bilo privilegij samo »čistih«⁸⁷. Ako bračni život nije više bio dopušten poslije krštenja, to je vrijedilo samo za samotnike, tj. za Sinove i kćeri saveza, a ne za ostale vjernike.

6. Zahtjevna i u neku ruku stroga praksa sirijskomezopotamske Crkve, prema svjedočanstvu Afratinu, ne osuđuje brak, iako valja priznati da u toj Crkvi nalazimo neke enkratitske tragove. No, ta obilježja nemamo pravo tumačiti manihejskim utjecajima, budući da i sam Afrata izričito osuđuje nauku Manija, Marciona i Valentina⁸⁸. U vremenu kada piše Afrata, oko 340. god.⁸⁹, ideal koji on propovijeda, a koji je bio naročito snažan u asketskim krugovima, nije nužno trebao imati za posljedicu da bi asketska kršćanska zajednica vodila u neku sektu⁹⁰.

⁸⁶ Međutim G. NEDUNGATT želi »institucionalizirati« Sinove saveza: »the qyâmâ of the Covenanters was the equivalent of a perpetual vow of chastity (...) regulated by its pastors«, *The Covenanters ...*, 437.

⁸⁷ Ne postoje dovoljni dokazi za odlučni zaključak koji iznosi F. C. BURKITT: »In Aphraates, Baptism is not the common seal of every Christian's faith, but a privilege reserved for celibates«, *Early ...*, 125, koje on naziva »the spiritual aristocracy«, *Isto*, 126; Usp. također J. GRIBOMONT: »Le baptême est ici réservé à la continence parfaite«, *Le monachisme ...*, 13.

⁸⁸ ... ali ne Tacijana, usp. *Dem. III*, 9, *De Ieiunio*, 115.

⁸⁹ J.-B. CHABOT drži da je prvih deset Demonstracija napisano godine 337., *Littérature syriaque*, Paris 1934., 24; Usp. I. PARISOT, *Praefatio*, XXII.

⁹⁰ Primjećujemo, ipak, da i među Afratinih asketima nastaju raskoli: »Aliqui autem e nobis supe-

Riassunto

IL CONTESTO BATTESIMALE DELL'INVESTITURA DEI »FIGLI E FIGLIE DEL PATTO« PRESSO AFRAATE IL SIRIACO

Afraate il Siro è uno dei primi grandi padri della Chiesa siriana; egli è soprattutto il rappresentante meritevole di fiducia per la tradizione semitica dell'interpretazione della Scrittura nonché per la vita liturgica ed ascetica della Chiesa siriana nel IV° secolo che non subì ancora l'influsso della filosofia greca. Le testimonianze di Afraate riguardanti l'ascetismo ci mostrano l'esistenza delle comunità ascetiche chiamate Figli e figlie del patto. Tra questi asceti ci sono vergini di ambo i sessi, chiamati da Afraate betûlô(tô), ci sono poi degli sposati che avevano rinunciato a vivere matrimonialmente, chiamati dal nostro autore qadišô(tô), i santi. Il loro nome comune è ihidôjê, che significa i singoli o i solitari, termine questo che designa essenzialmente colui che non vive con donna o uomo. Il termine ebraico con l'equivalente significato lo troviamo nella Bibbia sotto la voce yahid. La stessa denominazione Figli e figlie del patto usata da Afraate si può incontrare nei documenti qumranici. Gli asceti descritti dal nostro vivono nel mondo, in mezzo al popolo cristiano, abitano nelle case paterne e svolgono il lavoro apostolico nella Chiesa locale e la vita missionaria da predicatori itineranti. L'investitura di questa gente di vivere il radicalismo evangelico è strettamente connessa con il sacramento del battesimo, fino al punto che la vita in verginità e in continenza sarà concepita come condizione desiderabile, conseguenza naturale e la ratifica del battesimo.

Parole chiave: Figli e figlie del patto, ascetismo, verginità, castità, continenza, santità, battesimo.

rantur et percutiuntur, sicque fracti seipsos iustificant (...), ipsi in pertinacia se obfirmant, ad paenitentiam accedere nolunt, et prave pudentes intereunt morte secunda, illius non recordantes qui conscientias scrutatur. Aliquibus vero delictum confitentibus paenitentia non conceditur«, *Dem VII*, 25, 355. Možda ne bi bilo pretjerano u ovim separatistima, koji se »samoopravdavaju«, odbijajući službenu pokoru Crkve, »prave pudentes«, nazrijeti tragove mesalijanstva koje se upravo u to doba snažno javlja u Maloj Aziji, a zasigurno vuče korijene iz Sirije.